

РЕЦЕНЗІЇ

DOI <https://doi.org/10.26661/2616-9444-2020-1-49>

Рецензія на монографію кандидата юридичних наук, завідувачки кафедри права та правоохоронної діяльності Хмельницького інституту імені Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» Ю. В. Циганюк «Теоретичні та правові основи системи кримінального процесу України»¹

Яновська О. Г.*Велика Палата Верховного Суду, вул. П. Орлика, 8, Київ, Україна*

Поняття «система кримінального процесу» в юридичній літературі з'явилося недавно, однак уже проаналізовано у працях багатьох вчених. Плюралізм наявних наукових позицій зумовлений перш за все суб'єктивним характером дослідження цього правового явища, незважаючи на те, що у його основи лежить об'єктивний зміст. У кримінально-процесуальній теорії робляться спроби дати характеристику окремих елементів та компонентів кримінальної процесуальної системи, однак при цьому необхідність її об'єктивного дослідження та поділу на складові компоненти і взаємозв'язок між ними комплексно не береться до уваги. Однак саме на такій теоретичній платформі побудована монографія Ю. В. Циганюк на тему «Теоретичні та правові основи системи кримінального процесу України».

Монографія присвячена дослідженню теоретичних та правових проблем становлення і функціонування кримінальної процесуальної системи України, спирається на прикладні аспекти реалізації норм кримінального процесуального законодавства. Вдало вибраний предмет і об'єкт наукового дослідження зумовили повний розгляд піднятої наукової проблеми та розроблення практичних рекомендацій і конкретних пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства, а також практики його застосування.

У першому розділі авторка дослідила загально-теоретичні положення кримінального процесу як системи. Проаналізовано поняття «кримінальна процесуальна система», її зміст та компоненти, визначено генезис та систему вітчизняного кримінального процесуального законодавства, через призму системного підходу досліджено кримінальну процесуальну діяльність, а також систем-

ність науки кримінального процесу. У цьому розділі заслуговує на підтримку висловлена та аргументована ідея про те, що безумовно кримінальну процесуальну систему можливо виділити як окремих об'єкт із категорії наявних правових явищ, що це цілісне правове явище, яке, у свою чергу, складається із системних правових явищ більше дрібного характеру, а межа кримінальної процесуальної системи визначається чинним кримінальним процесуальним законодавством, яке є її формуючим фактором (С. 18).

На думку авторки, кожен із компонентів кримінальної процесуальної системи виконує свою соціально важливу функцію, водночас у цілому функція кримінальної процесуальної системи окрема від її складових частин і рівна завданням кримінального провадження (С. 19).

Другий розділ монографії присвячений типології кримінальних процесуальних систем. Авторка визначила поняття та критерії для типологізації, проаналізувала англо-американський та континентальний тип кримінальних процесуальних систем, інші типи кримінальних процесуальних систем.

Заслуговує на увагу висновок авторки про те, що мета класифікації у кримінальній процесуальній діяльності регулює правову поведінку учасників кримінального провадження та суду з тим, щоб досягнути завдань кримінального провадження. При цьому застосування класифікації у практичній кримінальній процесуальній діяльності є шляхом систематизації нагромадженого матеріалу, роботи з ним, щоб не лише упорядкувати обсяг матеріалу чи виду роботи, але й спростити саму процесуальну діяльність на сьогодні або у майбутньому.

Ефектом від класифікації у кримінальній процесуальній діяльності, на думку Ю. В. Циганюк, є вироблення власних прийомів юридичної (кри-

¹ Циганюк Ю. В. Теоретичні та правові основи системи кримінального процесу України : монографія. Хмельницький : ФОП Мельник А.А., 2020. 345 с.

мінальної процесуальної) техніки, додержання розумних строків кримінального провадження, економія власного часу та інших ресурсів, а також створення підґрунтя для кримінального процесу як науки, яка набагато ширше використовує класифікацію (С. 96).

Третій розділ монографії можна охарактеризувати як прикладний. У ньому проаналізовано особливості компонентів кримінальної процесуальної системи України відповідно до стадійності її побудови. Зокрема, досліджено початок досудового розслідування кримінального провадження, досудове розслідування кримінального провадження, провадження в суді першої інстанції, провадження з перегляду судових рішень.

У розділі зацікавлює думка авторки про те, що система досудового розслідування складається з таких компонентів: 1. Загальні положення досудового розслідування. 2. Слідчі розшукові дії та негласні слідчі (розшукові) дії. 3. Процесуальні рішення під час досудового розслідування. 4. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження під час досудового розслідування. 5. Особливості досудового розслідування в окремих категоріях проваджень (С. 186). Також цікавим є проведений аналіз залучення експерта у кримінальному провадженні як слідчої (розшукової) дії (С. 189–191).

На с. 203 монографії авторка визначила компоненти системи досудового розслідування як комплекс норм кримінального процесуального законодавства, які врегульовують підстави (юридичні факти), суб'єктів, об'єкти та зміст такої діяльності, які, зі свого боку, зумовлюють поняття належної правової процедури під час досудового розслідування. Така система, згідно з Ю. В. Циганюк, по-перше, є динамічною, тобто вона розвивається залежно від обставин кримінального провадження та ґрунтується на ч. 1 ст. 26 КПК України, де зазначено, що сторони кримінального провадження є вільними у використанні своїх прав у межах та у спосіб, передбачені КПК України, а також, по-друге, така система є функціональною. Функціональність системи досудового розслідування авторкою сформульовано через: 1) внутрішню взаємодію всередині кожного компонента між його елементами; 2) взаємодію елементів різних компонентів між собою; 3) взаємодію елементів компонентів системи досудового розслідування з іншими системними явищами кримінального процесу; 4) усі компоненти підпорядковані одній меті – досягненню завдань кримінального провадження.

Заслуговує на увагу думка авторки про те, що повернення обвинувального акта прокурору під час підготовчого провадження можливе через процесуальні помилки; помилки форми обвинувального акта (як документа) та помилки у кваліфікації кримінального правопорушення. Згідно з Ю. В. Циганюк достатньо лише однієї помилки для повернення обвинувального акта прокурору.

Процесуальними помилками авторка визначила, наприклад, такі: обвинувальний акт складений прокурором без обґрунтування мотивів його незгоди з обвинувальним актом, що склав слідчий; порушення прав учасників кримінального провадження під час порядку вручення обвинувального акта та додатків до нього тощо. Тобто процесуальними авторка вважає ті помилки, які були допущені під час складання обвинувального акта, під час його вручення підозрюваному, під час направлення до суду, а також ті, які стосуються порушення прав учасників кримінального провадження.

Помилками форми обвинувального акта (як документа) Ю. В. Циганюк вважає такі: коли в його текст вводиться така інформація, що не відповідає дійсності та є помилковою, як наслідок технічної помилки або відсутності такої інформації, і, водночас, не дає можливості правильно ідентифікувати відомості, які має містити обвинувальний акт, згідно з вимогам ст. 291 КПК України. Однак, згідно з авторкою, якщо допущена помилка в даті та місці складення та затвердження обвинувального акта не була технічною, то таку помилку необхідно вважати процесуальною.

Помилки у кваліфікації кримінального правопорушення, на думку Ю. В. Циганюк, безпосередньо стосуються обвинувачення особи у вчиненні злочину, а саме викладу фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими, правової кваліфікації кримінального правопорушення з посиланням на положення закону і статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність та формулювання обвинувачення, а також обставин, які обтяжують чи пом'якшують покарання та розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням за умови матеріального чи змішаного складу злочину. А щодо юридичних осіб, то це, згідно з авторкою, також стосується підстав застосування заходів кримінально-правового характеру, які прокурор вважає встановленими (С. 212–213).

У четвертому розділі авторка встановила перспективи розвитку української кримінальної процесуальної системи через шляхи до вдосконалення використовуючи правові цінності ЄСПЛ у кримінальній процесуальній системі України, використання міжнародних стандартів кримінального судочинства як компоненту кримінальної процесуальної системи України.

Підкреслюючи значення використання правових цінностей ЄСПЛ у кримінальній процесуальній системі, Ю. В. Циганюк приходить до

висновку, що, по-перше, вирішується та кількість протиріч, які виникають унаслідок її функціонування, і, по-друге, достатньо переконливо вказується на ті проблеми, які є у цій системі. Авторка зазначає, що визначенні під час тлумачення правових цінностей, які формує у своїй практиці ЄСПЛ, дозволяють сформулювати моделі поведінки під час кримінальної процесуальної діяльності. А забезпечення адміністрування правових цінностей, що викладені в Конвенції та Протоколах до неї, шляхом тлумачення ЄСПЛ забезпечує можливість пошуку нових шляхів захисту прав людини. Це дозволяє, на думку Ю. В. Циганюк, подолати ознаки хаосу в правозастосовній діяльності та «пустих місць» у захисті прав осіб. Відповідно до імплементації правових цінностей ЄСПЛ у систему кримінального процесу України авторка визначила, що така система має ознаки адаптивності. Оскільки в ній відбувається безперервний процес отримання інформації, навчання та, як результат, самоорганізації (С. 298–299).

Не можна не погодитись із висновками авторки про те, що необхідно вести мову про аналогію використання системи міжнародних стандартів людини в кримінальному процесі до юридичних осіб, за винятком особливостей природи таких осіб. Згідно з Ю. В. Циганюк, у кримінальному

процесі можуть бути реалізовані такі міжнародні стандарти прав юридичних осіб: 1) право на те, щоб не піддаватися такому поводженню чи покаранню, що порушує ділову репутацію; 2) право на рівність усіх перед законом та право на рівний захист закону; 3) право на ефективне відновлення у правах компетентним національним судом у випадках порушення основних прав, наданих Конституцією чи законом; 4) право на справедливий судовий розгляд; 5) право на призначення покарання виключно на підставі закону; 6) право на таємницю кореспонденції (С. 313).

Монографія Ю. В. Циганюк на тему «Теоретичні та правові основи системи кримінального процесу України» є цілісною та завершеною науковою працею, що відображає оригінальні ідеї авторки щодо розв'язання актуальних проблем системи кримінального процесу України. Ця робота є актуальною на етапі розвитку кримінальної процесуальної науки, а матеріали даного дослідження та висновки будуть корисними для здобувачів вищої освіти за напрямком 081 «Право» під час прослуховування нормативної навчальної дисципліни «Кримінальний процес України» та пов'язаних навчальних дисциплін. Також необхідно зазначити про корисність такого дослідження для правозастосовної практики.